

Tomasz Korczyński

Sprawca przemocy w rodzinie – karać czy pomagać? Refleksje praktyka i wnioski z badań

Definicje i formy przemocy

W literaturze światowej w latach siedemdziesiątych XX wieku zwrócono uwagę na powszechne występowanie skrajnych form zachowań agresywnych. Szczególną uwagę skierowano na takie formy pojawiające się w rodzinach. Powszechność przemocy w rodzinie, pomimo wzrostu świadomości społeczeństwa, w dalszym ciągu budzi niepokój, gdyż jest – mimo prowadzonych akcji społecznych – w dalszym ciągu akceptowana poprzez milczenie. Ogromnym problemem wydaje się społeczna akceptacja przemocy poprzez jej wizualizację w literaturze, sztuce oraz oczywiście mediach.

Pojęcie przemocy ciągle się rozwija. We współczesnym świecie kierunki poszukiwań definicyjnych są związane z szybkimi zmianami w zakresie jej konotacji i denotacji. Powstające definicje starają się jak najdokładniej uchwycić kształt, dynamikę i skutki przemocy.

Przez lata pojawiały się różne mniej lub bardziej skuteczne formy ujęcia w ramy definicyjne zjawiska przemocy. Z uwagi na brak możliwości pogłębionej analizy skoncentrujemy się na tych sugestiach, które są obecne w Polsce wśród grona badaczy zajmujących się na co dzień problematyką przemocy w rodzinie.

Irena Pospiszyl, integrując pojawiające się w literaturze przedmiotu definicje, zaproponowała aby przemoc określać jako „wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnych relacji”¹. Ujęte zostały w tej definicji zarówno aspekty związane z intencjonalnością sprawcy, jak również skutkami, jakie niesie ze sobą samo zachowanie w postaci szkód w wymiarze fizycznym i psychicznym.

Na II Ogólnopolskiej Konferencji o tematyce „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie” w 1995 roku, zwołanej z inicjatywy Parlamentarnego Koła Kobiet,

¹ I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1998, s. 14.

w przyjętej *Polskiej deklaracji w sprawie przeciwdziałania przemocy w rodzinie* określono przemoc w rodzinie jako „każde działanie lub zaniechanie podjęte w ramach rodziny przez jednego z jej członków przeciwko pozostałym z wykorzystaniem istniejącej lub stworzonej przez okoliczności przewagi sił lub władzy, która godzi w ich prawa i dobra osobiste, a w szczególności w życie, zdrowie (fizyczne i psychiczne), powodujące szkodę lub cierpienie”².

W Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, prowadzonym przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Polsce, przyjęto następującą definicję przemocy domowej: „przemoc domowa, zwana też przemocą w rodzinie, to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody”³.

Najpełniej znaczenie przemocy domowej precyzuje Ustawa z 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W art. 2 pkt 2 odnajdujemy definicję, która określa, że przemoc to: „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób (...), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”⁴.

Wśród osób specjalizujących się w zagadnieniach przemocy domowej w Polsce przyjmowana jest robocza definicja, która opisuje ją jako „działanie lub zaniechanie dokonywane w ramach rodziny przez jednego z jej członków przeciwko pozostałym z wykorzystaniem istniejącej lub stworzonej przez okoliczności przewagi sił lub władzy, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a przede wszystkim w ich życie i zdrowie (fizyczne lub psychiczne), które powoduje u nich szkody lub cierpienie”⁵. Zatem zarówno sprawcą, jak i ofiarą przemocy w rodzinie może być osoba dorosła, jak też dziecko. W większości wypadków sprawcą przemocy jest dorosły, a ofiarami partner lub/i dziecko.

Definicja zaproponowana przez Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” służy przede wszystkim zaakcentowaniu różnicy pomiędzy agresją/konfliktem a przemocą. Według jej twórców „przemoc to intencjonalne działanie lub zaniechanie działania jednej osoby

² W. Filipowski, *Przemoc w rodzinie*, „Jurysta” 2000, nr 4, s. 20.

³ H. D. Sasal, *Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 1998, s. 17.

⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, (Dz. U. 2005 Nr 180, poz. 1493), art. 2 pkt 2.

⁵ J. Mellibruda, *Przeciwdziałanie przemocy domowej*, Warszawa 2009, s. 10.

wobec drugiej, które wykorzystując przewagę sił narusza prawa i dobra osobiste jednostki, powodując cierpienie i szkody”⁶. Do tej właśnie definicji będziemy odwoływać się w niniejszym artykule.

Wyróżniamy kilka aspektów przemocy: fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną oraz przemoc rozumianą jako zaniedbanie.

Przemoc fizyczna to zachowanie, którego celem jest stosowanie siły fizycznej w celu zranienia lub zniszczenia osób czy przedmiotów bądź przejawia się jako traktowanie ludzi lub używanie przedmiotów, które prowadzi do obrażeń cielesnych i zagraża wolności osobistej⁷. Typowymi jej przejawami, według Wandy Badury-Madej oraz Agnieszki Dobrzyńskiej-Mesterhazy, są: popychanie, policzkowanie, szarpanie za włosy, uderzanie pięścią, kopanie, przypalanie papierosem, duszenie, rzucanie przedmiotami, drapanie, plucie, wykręcanie rąk, napaść z użyciem broni, krępowanie lub uwięzienie, jak również świadome stwarzanie niebezpiecznych sytuacji, stanowiących zagrożenie fizyczne ofiary⁸.

Przemoc psychiczna natomiast jest bardzo często określana jako naruszenie godności osobistej. Z uwagi na fakt, że odnosi się do wymiarów niewidocznych dla gołego oka, jest bardzo trudną do udowodnienia formą zachowań przemocowych. Definiuje się ją jako „dehumanizację ofiary przez wzbudzanie w niej strachu przed przemocą lub innymi konsekwencjami rozniewiania sprawy. Obejmuje ona napaści słowne, groźby, wyzywanie i ograniczanie swobody i decyzji ofiary”⁹. Ten rodzaj przemocy zawiera w sobie takie formy działania, jak: przymus, groźby, zastraszanie, emocjonalne wykorzystanie, za które uważa się oskarżanie, upokarzanie, poniżanie, obwinianie i manipulowanie poczuciem winy, wyzwiska, wmawianie choroby psychicznej, odmawianie współżycia seksualnego, izolowanie poprzez kontrolowanie kontaktów z innymi¹⁰. Poprzez swoje niewidoczne oddziaływania niszczy ona poczucie własnej wartości, godności i może być bardziej raniąca niż fizyczne znęcanie się.

Kolejną z form występowania zachowań o charakterze przemocowym jest związana z seksualnością. Wiąże się ona ze zmuszaniem osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowaniu aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni tego świadoma, bez pytania o jej zgodę lub gdy ta obawia się

⁶ M. Lakowska, W. Paszkiewicz, A. Wiechcińska, *Wyprawa PoMoc. Poradnik dla osób doznających przemocy w rodzinie*, Warszawa 2014, s. 11.

⁷ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999, s.21

⁸ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000, s. 14.

⁹ L. W. Griffin, *Understanding elder abuse*, [w:] *Family violence: Prevention and Treatment*, ed. by R. L. Hampton, CA: Thousand Oaks 1999, s. 260-287.

¹⁰ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *op. cit.* (*Przemoc w rodzinie...*), s. 14.

odmówić. W przypadku wykorzystania seksualnego między osobami dorosłymi mamy do czynienia z gwałtem, zmuszaniem lub nakłanianiem do prostytucji, wymuszaniem stosunków analnych lub/i oralnych wbrew woli partnera, utrwalaniem aktywności seksualnej bez zgody partnera, rozbieraniem z użyciem siły, przymuszaniem do oglądania filmów lub fotografii o treściach pornograficznych. Niezależnie od tego, czy sprawcą gwałtu jest osoba obca, czy też partner jest to przede wszystkim forma agresji, upokorzenia kobiety z towarzyszącymi jednocześnie przemocą fizyczną, obelgami i drwinami. David Finkelhor i Kersti Yllo wyodrębnili trzy rodzaje gwałtu w małżeństwie¹¹:

- a. gwałt agresywny – z pobiciem (*battering rape*): zachowanie jest wynikiem ogólnej agresywności partnera, który stosuje również inne formy przemocy, m.in. także w sferze współżycia seksualnego; kobiety doświadczające tego typu gwałtu narażone są też na inne formy przemocy: są bite, poniewierane psychicznie; często w takich rodzinach występuje problem uzależnień;
- b. gwałt nieagresywny: nie jest związany z maltretowaniem fizycznym, będąc z reguły wynikiem głębszych rozbieżności związanych z życiem seksualnym, np. różnicą zdań odnośnie częstotliwości kontaktów seksualnych, czy ich formy akceptowanej przez jedną ze stron związku;
- c. gwałt obsesyjny: czasami związany jest z pobiciem, a wynika zazwyczaj z głębokich intrapsychicznych problemów seksualnych; cechą charakterystyczną są obsesje nieuwidaczniające się w innych sferach życia; często w przeszłości sprawcy uczestniczyli w nieakceptowanych formach aktywności seksualnej, np. pornografii, lub mieli problemy seksualne, np. problemy z erekcją, i w swoich związkach próbują odtworzyć dawne doświadczenia, a obecnie seks jest dla nich możliwy jedynie dzięki dodatkowym wzmocnieniom, często więc występuje rytualizacja seksu.

Przemoc seksualna, zdaniem Danuty Rode, jest najbardziej krzywdzącą formą przemocy, gdyż koncentruje w sobie dwie składowe: psychiczną i fizyczną aktu przemocy, naruszając przy tym nie tylko granice psychologiczne człowieka, ale również jego „sferę intymności”¹².

Kolejnym rodzajem przemocy, którego mogą doświadczać ofiary, jest naruszenie własności, czyli przemoc ekonomiczna. Polega ona na celowym niszczeniu czyjejś własności, pozbawianiu środków do życia lub stwarzaniu takich warunków, w których brak jest możliwości zaspokojenia niezbędnych do życia potrzeb¹³. Do przemocy ekonomicznej zaliczamy, oprócz wspomnianego wyżej

¹¹ I. Pospiszyl, *op. cit.* (*Przemoc w rodzinie...*), s. 113-114.

¹² D. Rode, *Gwałt w związku małżeńskim*, „Chowanna”, t. 1 (24), Katowice 2005, s. 51.

¹³ M. Łakowska, W. Paszkiewicz, A. Wiechcińska, *op. cit.*, s. 16.

niszczenia rzeczy, także włamania do zamkniętego pomieszczenia, korzystanie z rzeczy bez pozwolenia, zabieranie pieniędzy, kontrolę korespondencji, dysponowanie czyjąś własnością, zaciąganie pożyczek na wspólne konto, a także zmuszanie do spłacania długów.

Ostatnim rodzajem przemocy jest zaniedbywanie, związane z naruszeniem obowiązku opieki ze strony osób bliskich. To jedna z form przemocy ekonomicznej i wiąże się z niewywiązywaniem się z obowiązków łóżenia na utrzymanie dzieci, pozbawianiem jedzenia, ubrania, schronienia bądź też uniemożliwianiem dostępu do miejsc zaspokajania podstawowych potrzeb: mieszkania, kuchni, łazienki czy też łóżka¹⁴.

Zachowania przemocowe mogą zatem dotyczyć szeregu aspektów życia i nie możemy ograniczać się jedynie do życia rodzinnego. Niezmiernie zatem ważne jest, aby również posiadać świadomość procesu, jaki zachodzi w przypadku zachowań przemocowych.

Cykle przemocy

Przemoc w rodzinie nie jest zachowaniem jednorazowym. Zdarzają się przypadki, kiedy przez wiele lat pojawiają się możliwe do zaobserwowania zdarzenia czy też sytuacje o charakterze przemocowym. Według Lenore Walker przemoc występuje w cyklach, które składają się z trzech powtarzalnych faz: narastania napięcia, agresywnego ataku oraz miodowego miesiąca¹⁵. Bardzo często w początkowym okresie dochodzi do sytuacji konfliktowych. Katalizatorem mogą być bardzo błahe sytuacje, drobne nieporozumienia, które nakręcają spiralę napięcia. Osoba stosująca przemoc odpowiedzialnością za ten stan obarcza partnera/partnerkę, przy czym popada w złość, rozdrażnienie, jest pełna pretensji i uszczypliwa¹⁶.

Bezpośrednio po tym okresie następuje faza ostrej przemocy, która często nazywana jest również fazą agresywnego ataku. Bardzo charakterystyczny w tej fazie jest fakt, że eksplozja agresji następuje w wyniku zaistnienia znikomego motywatora. W przeprowadzanych kampaniach społecznych bardzo często wskazywany był slogan „bo zupa była za słona”. Agresja fizyczna i psychiczna, które mają miejsce w fazie ostrej przemocy, jest bardzo intensywna. Ofiara doznaje zranień fizycznych, znajduje się często w stanie szoku, odczuwa prze-

¹⁴ *Ibidem*, s. 17.

¹⁵ L. E. Walker, *How battering happens and how to stop it*, [w:] *The Battered Woman*, Harper & Row Publishers, New York 1979, s. 59-78.

¹⁶ D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, *Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu*, Warszawa 2010, s. 15.

rażenie, bezsilność, strach, lęk, złość oraz gniew. Chcąc zniwelować zachowania agresywne, stara się uspokoić sprawcę. Zdaniem Jadwigi Mazur „ofiara w momencie dokonywania aktu przemocy stara się uspokoić partnera i chronić siebie, czuje się bezradna, ponieważ jej zabiegi nie łagodzą jego gniewu. Biernie więc poddaje się przemocy, a po zakończeniu tej fazy ofiara jest zwykle w szoku, nie potrafi uwierzyć w to, co się stało, nie potrafi przyjąć zdarzenia do świadomości. Jest oszołomiona, często odczuwa wstyd i przerażenie. Popada w apatię, nie jest zdolna do jakichkolwiek działań”¹⁷.

Ostatnią fazą, z jaką mamy do czynienia w cyklu przemocy, jest tzw. miodowy miesiąc. Harmonia, która występuje w tym czasie związana jest z okazywaniem przez osobę stosującą przemoc skruchy, serdeczności, miłości, a przede wszystkim pojawiającą się prośbą o wybaczenie oraz obietnicą poprawy. Wiąże się to z faktem, że agresor zaczyna dostrzegać groźbę całej sytuacji i stara się ją załagodzić poprzez uczynność oraz pozytywne zachowania. Powyższe sprawia, że ofiary budują w sobie przekonanie o zmianie sprawcy. Katarzyna Michalska i Dorota Jaszczak-Kuźmińska twierdzą, że faza miodowego miesiąca daje ofierze złudną nadzieję, że skoro w chwili obecnej jest dobrze, to będzie tak już zawsze¹⁸.

Opisane fazy następują kolejno po sobie. Wraz z nasilaniem się powtórzeń, ostanía faza może być coraz krótsza lub w końcowym efekcie w ogóle zanikać. Kolejne fazy przemocy stają się coraz bardziej gwałtowne i dłuższe a faza miodowego miesiąca niszczy u ofiary ostatnie umiejętności radzenia sobie przy jednoczesnym budowaniu poczucia bezkarności u sprawcy¹⁹.

Programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Dla większości samo zamknięcie w więzieniu sprawcy przemocy domowej jest dotkliwą karą. Przy takim założeniu pobyt w izolacji powinien motywować potencjalnego sprawcę do przemyśleń oraz zmiany swojego postępowania. Wysoki poziom złości, niezadowolenia, niezrozumienia, agresji werbalnej, skierowanej przez osobę osadzoną w stronę osoby odpowiedzialnej za taki stan rzeczy, może skutkować – już po opuszczeniu zakładu karnego – bardzo społecznie niepożądanymi zachowaniami. Można tutaj przywołać ekstremalne przypadki, w których sprawca przemocy w rodzinie po opuszczeniu zakładu karnego dokonywał zemsty na partnerce.

¹⁷ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa 2002, s. 34.

¹⁸ D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, *op. cit.* (*Przemoc w rodzinie...*), s. 15.

¹⁹ P. R. Salber, E. Taliaferro, *O przemocy domowej. Poradnik dla lekarza pierwszego kontaktu*, tłum. A. Basaj, Warszawa 1998, s. 17.

Zdecydowana większość oddziaływań prowadzonych w Polsce w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest skoncentrowana na redukcji szkód. Pracą ze sprawcami zajmuje się niewielka liczba specjalistów. Można odnieść wrażenie, używając metafory dentystycznej, że jesteśmy skłonni wydać o wiele więcej środków na wizytę u dentysty niż na dobrą szczoteczkę i pastę do zębów. W Polsce do początku lat transformacji ustrojowej przemoc w rodzinie była tematem tabu. Prawo polskie obejmuje ochroną ofiary i określa zasady odpowiedzialności karnej sprawców przemocy. Konstytucja RP jako akt normatywny gwarantuje swoimi przepisami ochronę każdego z obywateli przed przemocą. W art. 40. zawarte są stwierdzenia: „nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Artykuł 47. zaś wskazuje: „każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”. Konstytucja swoimi zapisami chroni w szczególności również rodziny oraz dzieci: „Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych” (art. 71., pkt 1). Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Jednym z celów Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie jest zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc. Zrealizowanie powyższego jest możliwe poprzez wdrożenie programów edukacyjno-korekcyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie. Celem wspomnianych programów jest zaprzestanie stosowania przemocy. Specjaliści wyróżniają dwa nurty prowadzenia oddziaływań wobec osób stosujących przemoc. Pierwszy oparty jest na Modelu Duluth, drugi natomiast związany jest z nurtem Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach oraz NVC.

Duluth Domestic Abuse Intervention Project (DAIP), w polskim tłumaczeniu Model Duluth, został stworzony w 1981 roku jako program interwencyjny dla mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności za stosowanie przemocy względem partnerek. Celem programu była obrona osób doznających przemocy przed ewentualnością powtórnej agresji poprzez upodmiotowienie sprawcy jako

odpowiedzialnego za agresję oraz wskazanie społeczeństwa jako odpowiedzialnego za reakcję w przypadku pojawienia się zachowań przemocowych²⁰. Program Duluth na chwilę obecną jest jednym z najczęściej stosowanych niekarnych środków reakcji na zachowania przemocowe zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i Kanadzie. Opiera się na założeniach, że stosowanie przemocy przez mężczyzn jest przejawem mechanizmów kontroli oraz władzy. Powyższe jest związane z obowiązującym przeświadczeniem, że mężczyzna jest wychowany w kulcie dominacji, natomiast kobieta jako jednostka podporządkowana²¹. Celem programu jest walka z męskimi przywilejami, kształtowanymi na przestrzeni lat, poprzez reedukację osób stosujących przemoc w zakresie mechanizmów katalizujących zachowania przemocowe. Program zaadaptowany do wersji polskiej obejmuje łącznie 26 spotkań. Pierwsze dwa spotkania mają charakter indywidualny i są związane z kwalifikacją do programu. Niezmiernie ważnym elementem tego procesu jest przyjęcie przez sprawcę odpowiedzialności za dokonaną przemoc. Jest to niezbędny element, bez którego dalsze oddziaływanie nie mogą być prowadzone. Po kwalifikacji osoba jest kierowana do zajęć grupowych, które obejmują 24 spotkania. Zalecana przerwa pomiędzy spotkaniami powinna trwać minimum tydzień. Tematyka zajęć grupowych skoncentrowana jest na rozpoznaniu poszczególnych form zachowań przemocowych, jak wyraz kontroli i władzy nad partnerem, a następnie na zaprzestaniu ich stosowania. Cały program charakteryzuje się czasochłonnością oraz może być bardzo trudny do realizacji z uwagi na konieczność podtrzymywania motywacji do uczestnictwa w zajęciach przez okres 6 miesięcy.

Drugim programem realizowanym w warunkach polskich jest – oparty na ekologicznym modelu występowania zjawiska przemocy Urie Bronfenbrennera – terapia skoncentrowana na rozwiązaniach, Porozumienie bez Przemocy (NVC) „Stop Przemocy – Druga Szansa”. Program ten został opracowany przez specjalistów ze Stowarzyszenia na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”. W modelu ekologicznym życie człowieka toczy się w trzech systemach społecznych: makro-, eko- i mikrosystemie. Każdy z nich wpływa na fakt, że dana jednostka staje się – bądź też nie – sprawcą przemocy w rodzinie. Głównymi celami programu są: zatrzymanie przemocy w rodzinie poprzez oddziaływanie skierowane do osób stosujących przemoc, zmiana zachowań i postaw osób stosujących przemoc, zwiększenie bezpieczeństwa i poprawa funkcjonowania

²⁰ E. Pence, M. Paymar, *Education groups for man who batter: The Duluth Model*, New York 1993, s. 13.

²¹ *Ibidem*, s. 5.

rodzin, w których występuje przemoc w rodzinie. Osiągnięcie powyższego będzie możliwe dzięki: wzmocnieniu motywacji do zmiany oraz nabyciu kompetencji służących odzyskaniu samokontroli nad zachowaniami agresywnymi poprzez zdobycie praktycznej wiedzy z zakresu skutecznej komunikacji, asertywności, radzenia sobie ze stresem oraz uczuciami w sytuacjach trudnych. Program ten obejmuje dwie sesje indywidualne oraz dziesięć sesji grupowych.

Wnioski z badań prowadzonych w Zakładzie Karnym w Opolu Lubelskim

Służba Więzienna, realizując obowiązki wynikające z zapisów kodeksu karnego wykonawczego, w szczególności art. 67, od wielu lat zajmuje się pracą ze sprawcami przemocy w rodzinie. Aby skutecznie prowadzić działania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, szczególnie w warunkach izolacyjnych, musi być przygotowana specjalne oferta dla sprawców przestępstw związanych z stosowaniem przemocy, a co najważniejsze – sam sprawca musi chcieć dokonać zmiany w swoim życiu. Od 2010 roku wprowadzono do realizacji w jednostkach penitencjarnych program edukacyjno-korekcyjny dla sprawców przemocy oparty na modelu Duluth, natomiast w 2015 roku, dzięki pozyskanym funduszom norweskim, do repertuaru oddziaływań został dołożony drugi wskazany program. Głównym celem obu programów jest zdobycie przez uczestników wiedzy na temat zachowań przemocowych, a co za tym idzie w końcowym efekcie zaprzestanie stosowania przemocy.

Największą różnicą pomiędzy wskazanymi w poprzednim punkcie programami jest sposób pracy z osobami stosującymi przemoc. W przypadku prac w modelu Duluth niezbędne jest przyjęcie przez sprawcę przemocy pełnej odpowiedzialności za swój czyn poprzez przyznanie się do tego zarówno w formie pisemnej, jak i publicznej. W przypadku drugiego programu osoba stosująca przemoc nie jest konfrontowana z tym faktem, gdyż – jak zauważają jego twórcy – nie sprzyja to w żadnym zakresie konstruktywnej pracy. Rodzi się zatem pytanie, czy tak prowadzone oddziaływania mogą przynieść jakies wymierne skutki, szczególnie w tak specyficznym miejscu, jakim jest zakład karny?

Sprawdzenie skuteczności prowadzonych oddziaływań zostało przeprowadzone w 2017 roku, zgodnie z formalnymi wymaganiami wynikającymi z § 8 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodka wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnio-

nych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania edukacyjno-korekcyjne. Celem badania była ocena skuteczności programu edukacyjno-korekcyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie prowadzonego w Zakładzie Karnym w Opolu Lubelskim oraz sformułowanie wniosków i rekomendacji stanowiących podstawę do udoskonalenia programu. W badaniu wzięło udział 75 osadzonych, objętych oddziaływaniami w latach 2011-2014. Nadmienić należy, że wybrany okres wynika z zaleceń zawartych w przywołanym powyżej rozporządzeniu, które mówi o dokonywaniu analiz w okresie co najmniej 3 lat od ukończenia programu przez danego uczestnika. Jednocześnie do badań katamnesticznych wybrano oddziaływania oparte na Modelu Duluth, gdyż od 2015 roku w Zakładzie Karnym prowadzone są oddziaływania oparte jedynie na programie „Stop Przemocy”.

Do analizy zakwalifikowano 74 osadzonych, gdyż jedna osoba w dalszym ciągu odbywa karę pozbawienia wolności. Narzędziem wykorzystanym w ewaluacji był dostęp do Centralnej Bazy Danych Osób Pozbawionych Wolności Noe-Net. Badanie przeprowadzono poprzez analizę zapisów zawartych w bazie, w szczególności ponownego osadzenia uczestnika programu w warunkach izolacji penitencjarnej po opuszczeniu Zakładu Karnego/ Aresztu Śledczego w związku z końcem kary lub warunkowym przedterminowym zwolnieniem. Uzyskane wyniki pokazuje poniższa tabela:

Lp.	Rok realizacji programu edukacyjno-korekcyjnego	Liczba uczestników zakwalifikowanych do ewaluacji	Liczba uczestników przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej (%)	Skuteczność programu mierzona liczbą osadzonych nie przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej w %
1	2011	7	2 (29%)	71%
2	2012	20	4 (20%)	80%
3	2013	27	4 (15%)	85%
4	2014	20	2 (10%)	90%
Razem		74	12 (16%)	84%

Analizując otrzymane wyniki można wnioskować, że skuteczność prowadzonych oddziaływań waha się w przedziale od 71 do 90 % ze średnią wartością 84%. Zauważalna jest tendencja wzrostowa w zakresie skuteczności. Można zatem uznać, że prowadzone oddziaływania edukacyjno-korekcyjne dają wymierny

efekt w postaci braku ponownego osadzenia uczestnika w warunkach izolacji penitencjarnej. Prowadzący badanie ma świadomość pewnych niedoskonałości związanych z przyjętą metodą ewaluacji. Z oczywistych przyczyn, związanych z brakiem możliwości kontaktu z osobami po zakończeniu przez nich odbycia kary lub ewentualnym udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia, brak jest możliwości przeprowadzenia pogłębionej analizy skuteczności prowadzonego programu. Niemniej jednak przedstawione wyniki dają podstawę ku temu, aby pozytywnie patrzeć w przyszłość w zakresie skuteczności pracy ze sprawcami przemocy w rodzinie i to nie tylko w warunkach izolacji penitencjarnej.

Podsumowując, można zatem w chwili obecnej podjąć dyskusję na temat tego, czy karać, czy też pomagać sprawcom przemocy w rodzinie. Praca z osobami stosującymi przemoc niewątpliwie wpływa na zmniejszenie intensywności występowania zachowań agresywnych/przemocowych względem osób najbliższych. Oddziaływania prowadzone w warunkach izolacji penitencjarnej mają inny charakter niż te prowadzone w warunkach wolnościowych z uwagi na fakt, że przebywają tutaj już osoby skazane za stosowanie przemocy.

Zaproponowane i realizowane w warunkach zakładu karnego programy edukacyjno-korekcyjne, niezależnie od wybranego modelu oddziaływań, przynoszą pozytywne skutki dla osób osadzonych za przestępstwa związane ze stosowaniem przemocy. Trudno wskazać, który model jest lepszy. Niewątpliwie każda z osób prowadzących oddziaływania może w sposób suwerenny przyjąć i realizować ten sposób oddziaływań, w którym czuje się pewniej. Takie podejście pozwala na realizowanie oddziaływań w sposób pewny i bezstresowy, co niewątpliwie przekłada się na ich jakość, a co za tym idzie, na zniwelowanie ryzyka ponownego agresywnego zachowania u skazanego. Jeżeli metody proponowane osobom już skazanym byłyby w większym stopniu stosowane również w warunkach wolnościowych, istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo, że takie osoby nigdy nie trafiłyby do zakładu karnego. Tym samym liczba osób poszkodowanych w związku z stosowaniem przemocy byłaby znacząco niższa.

Tomasz Korczyński jest kapitanem Służby Więziennej, absolwentem psychologii KUL, trenerem programu „Motywator”, absolwentem szkoleń w zakresie pracy z osobami nadużywającymi różnych substancji psychoaktywnych oraz zagrożonymi samobójstwem. Jest również specjalistą ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Od listopada 2017 roku bierze aktywny udział w projekcie „Trudne tematy w edukacji”.